

Vak-Taal

Vak-Taal

Van Achterhand tot Zwavelgeel elfenbankje

*onder redactie van
Willy Martin en Marcel Thelen*

*met medewerking van
Els Ruijsendaal en Cornelia Wermuth*

Ontwerp omslag: Moker Ontwerp, Amsterdam

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6298 547 6

e-ISBN 978 90 4853 661 0 (pdf)

e-ISBN 978 90 4853 662 7 (ePub)

NUR 610 | 616

© W. Martin en M. Thelen / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam
2017

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Woord vooraf

Zoals algemeen bekend is, is taal een rijk, gevarieerd en toch efficiënt systeem. Zo beschikken wij in het Nederlands bijvoorbeeld over een hele reeks woorden om ‘de emissie van licht’ weer te geven. Denk aan woorden als *fonkelen*, *schitteren*, *blinken*, *glanzen*, *stralen*, *flonkeren* enz. Hoewel deze woorden erg op elkaar lijken, gebruiken wij ze toch niet als ‘gelijken’. Van *sterren* bijvoorbeeld zeggen we wel dat ze *fonkelen*, maar niet dat ze *glanzen*. Op het eerste gezicht lijken woorden als *terminologie*, *vaktaal* en *jargon* dan ook synoniem van elkaar te zijn, maar bij nader inzien is dat niet zo. Aan *jargon* kleeft een negatieve connotatie, en *terminologie* en *vaktaal* zijn niet onderling verwisselbaar. *Terminologie* klinkt niet alleen ‘geleerder’, het is ook semantisch beperkter doordat het alleen naar een verzameling specifieke woorden of termen verwijst, maar niet naar taal in haar geheel. En *vaktaal* doet dat juist wel. Dit is niet de enige reden waarom we als titel voor dit boek *vak-taal* gekozen hebben. Door die keuze wilden we in feite weergeven dat in *vaktaal* twee zaken samenkomen: *vak* en *taal*, *vakkennis* aan de ene, *taal* aan de andere kant, en vervolgens dat die taal en die kennis meer verspreid zijn dan wij op het eerste gezicht denken. *Vaktaal* is dus niet alleen iets van, voor en door specialisten, maar ieder van ons heeft, meer dan wij denken, een relatie met een of meer *vakken*, *kennisdomeinen*, hetzij door professe, hobby, interesse of wat dan ook. In dat opzicht kunnen we zeggen dat vaktaal alomtegenwoordig is: zij is een onvervreemdbaar en essentieel deel van onze taal, *in casu* het Nederlands.

Als NL-Term, de Nederlands-Vlaamse Vereniging voor Nederlandstalige Terminologie, vinden wij dat dit zo moet

blijven. Zó: dat houdt niet in dat wij in Nederlandse vaktaalen geen vreemde woorden of leenwoorden (o.a. Engelse) zouden mogen gebruiken, in de algemene taal doen wij dat immers ook. Wél achten wij het belangrijk dat wij op alle gebieden, over alle onderwerpen met elkaar in onze moedertaal moeten kunnen blijven communiceren. Ter gelegenheid van het twintigjarige jubileum van onze vereniging vonden wij het dan ook passend de nodige aandacht te vragen voor het grote en kostbare goed dat Nederlandse vaktaal nu eenmaal is: een instrument dat iedere gebruiker van het Nederlands toegang verschaft tot de vruchten van de kennisboom.

Tweeëndertig Bekende en Minder Bekende Nederlanders en Vlamingen hebben zich graag bereid verklaard om hun relatie met *vaktaal* of hoe dat dan ook moge heten, in een bijdrage in deze bundel te beschrijven. Dat leverde een 'mooi' priemgetal van eenendertig bijdrages op, geschreven door golfers, dichters, hoogleraren, fysici, filosofen, wiskundigen, vogelaars, schakers, foodies, cabaretiers, wetenschapscommunicatoren, sport- en andere journalisten, juristen, columnisten, muziekfanaten, politici, ... enz., enz.

De opsomming hierboven laat een grote verscheidenheid zien. Die diversiteit blijkt ook uit de bijdragen zelf: niet alleen de inhoud kan erg verschillend zijn, ook de wijze waarop deze verwoord wordt, varieert sterk. Sommige bijdragen zijn speels en anekdotisch, andere ernstig, meer beschouwend. Soms ergeren auteurs zich aan jargon, anderen drijven er de spot mee, nog anderen verheugen zich in het feit dat er überhaupt een Nederlandse vaktaal is. Hoe dan ook, het moge duidelijk zijn dat onze relatie met vaktaal complex, genuanceerd en veelomvattend is. Om die 'breedte', die veelomvattendheid, nog sterker naar voren te laten komen, zijn de bijdragen op titel gerangschikt van A

tot Z, van **Apps appen met een app** tot **Zeilen? Ik?** Op die wijze wilden wij de alomtegenwoordigheid en het belang van een Nederlandse vaktaal voor iedereen nog duidelijker maken. Als dit boek aan dat bewustzijn een bijdrage kan leveren, beschouwen wij onze opzet als geslaagd.

Tot slot, aangezien NL-Term een Nederlands-Vlaamse vereniging is en de bijdragen geschreven zijn door zowel Nederlanders als Vlamingen, ieder met zijn/haar eigen uitdrukkingen en zegswijzen, hebben we besloten aan deze diversiteit recht te doen en deze niet te uniformeren.

Willy Martin en Marcel Thelen

najaar 2017

Inhoud

Woord vooraf	5
Apps appen met een app <i>Herbert Blankesteijn</i>	13
Bijbeltaal <i>Joop van der Horst</i>	18
Cool Flanders (met Uitleg) <i>Gaston Durnez</i>	24
Dialoog <i>Frank van Pamelen</i>	26
Dingen benoemen <i>Ignas Devisch</i>	28
Elfmeter, strafschop of penalty Hoe de terminologische buitenspelval omzeilen? <i>Luc van Doorslaer</i>	33
Food jargon <i>Barbara Serulus</i>	36
Giftige straling <i>Cees Andriessse</i>	40

Hoe zoet is mijn vaktaal (voor wie haar geen geweld aandoet) <i>Piet Vanden Abeele</i>	47
Inside-the-box-jargon <i>Ann De Craemer</i>	56
Jargon in de geneeskunde Sprakverwarring tussen arts en patiënt? <i>Petra De Sutter</i>	62
Kaas uit van die plastiekjes <i>Kristien Hemmerechts</i>	67
Klassiek voor iedereen! <i>Katelijne Boon</i>	69
Een kolfje naar mijn hand <i>Emma Crebolder</i>	73
Kromtaal en koeterwaals <i>Frank Judo</i>	78
De looper als sleutel tot schaaktermen <i>Henk Verkuyl</i>	84
Modetaal <i>Veerle Windels</i>	93
Namen voor paddenstoelen <i>Roosmarijn Steeman</i>	98

Onze Vader ... <i>Ellen Kok</i>	106
Paardengym <i>Lut Colman</i>	110
Quid terminologie? <i>Willy Martin</i>	116
Geen roodborstje maar roodborst? <i>Hans Dorrestijn</i>	123
Staattaal <i>Ernst Hirsch Ballin</i>	126
Tango <i>Reinout Verbeke</i>	132
Uitgeverstaal(tje) <i>Rik Schutz</i>	135
Vangelder, Comaneci, Yurchenko Over turneponiemen <i>Jan Luitzen</i>	140
Wil je koffie of thee? <i>Ionica Smeets</i>	148
Wiskundeterminen <i>Jean Paul Van Bendegem</i>	150

De X-factor in de sport	155
Wielrennen als blikopener van de menselijke ziel <i>Rik Vanwalleghem</i>	
Yu di Kòrsou en Antilliaans-Nederlandse termen <i>Christa Weijer</i>	161
Zeilen? Ik? <i>Hennie van der Vliet en Jan Convents</i>	166
Over de auteurs	171

Apps appen met een app

Herbert Blanckesteijn

Als technologiejournalist bij de Nederlandse radio doe ik altijd mijn best mijn programma's jargonvrij te houden. Omdat ze over informatie- en communicatietechnologie (ICT) gaan, slaag ik daar nooit in – de ICT is volgens mij de meest productieve jargonfabriek die we op aarde hebben. Mijn gasten zijn per definitie experts en dus gewend vaktaal te bezigen tegenover collega's die daar geen moeite mee hebben. Sommigen weten jargon te vermijden als ze een lekenpubliek moeten aanspreken, maar zelfs dan glipt er weleens een moeilijk woord of een afkorting doorheen.

De presentator kan dan snel zo'n term zelf uitleggen of een tussenvraag stellen: 'Wacht even, wat is dat, wat bedoelt u?' Maar dat kun je niet drie keer per minuut doen: de spreker raakt van slag en de luisteraar kan in tien minuten maar een beperkt aantal nieuwe woorden aan. Een gast die zich steeds in ICT-jargon verliest, wordt waarschijnlijk geen tweede keer uitgenodigd.

Wat is jargon en wat niet? Niet lang geleden hadden we in Nederland een voorzitter van de Tweede Kamer die zonder enige schaamte vertelde de afkorting ICT te hebben moeten *googelen*. Wat 'googelen' was, wist ze tenminste nog wel. Een ander wonderlijk geval, ook op het raakvlak van ICT en politiek, was het moment dat ik een ICT-specialist van een belangrijke partij in een live-uitzending vroeg of hij voor of tegen *adblocers* was. Hij bleek niet te weten waar ik het over had. Ik twijfelde even: sprak ik nu zelf in specialistenjargon of deugde hij niet voor zijn vak? Gelukkig bleken de overige studiogasten mijn verbazing over zijn gebrek aan

kennis te delen. (Voor lezers die geen ICT-specialist van een politieke partij zijn, leg ik graag uit wat een *adblocker* is: een programma op de computer dat het scherm vrijhoudt van reclame).

Er zal altijd spreiding zijn in het niveau van gasten én in dat van luisteraars. Daarom is er geen manier om iedereen ter wille te zijn. Te weinig uitleg en de leken haken af; te veel en het stoort de mensen die wat meer weten. De programmaker moet zijn niveau dus kiezen aan de hand van zijn doelstellingen. Ik probeer een koers te houden waarbij aan beide kanten wat mensen van mijn bootje kukelen. Zo hou ik er zoveel mogelijk aan boord. De grootste experts stel ik toch niet tevreden en de volslagen leken hebben waarschijnlijk geen al te grote belangstelling, anders waren ze geen volslagen leek.

ICT-terminologie is van oorsprong vaak Engels. Daar moet je niet krampachtig over doen, maar ik vind het wel aardig zo nu en dan Nederlandse alternatieven te gebruiken. Dat begint al met de naam van mijn programma. *BNR Digitaal* heet het. Bij de oprichting in 2011 heb ik strijd geleverd met de toenmalige hoofdredactie om te voorkomen dat het *BNR Digital* zou worden genoemd. Dan had ik waarschijnlijk ook *Bie-En-Ar* moeten zeggen in aan- en afkondigingen. Verder is *saven* natuurlijk *opslaan*, een *harddisk* is een *harde schijf*, *soosjul media* noem ik gewoon *sociale media* en wat is er tegen *het internet der dingen* in plaats van *internet of things*? Maar een *backup reservekopie* noemen gaat me weer te ver: je verruult een kernachtig woord voor iets omslachtigs. Iedereen trekt in dit soort zaken zijn eigen grenzen, neem ik aan.

Die grenzen verplaatsen zich bovendien voortdurend – veel sneller dan bij andere vormen van vakjargon. Vandaag wordt een neologisme geponeerd bij gebrek aan een

bruikbaar bestaand woord, morgen staat het in de Van Dale omdat iedereen het gebruikt. Het woord *computer* zelf natuurlijk, met in zijn kielzog *software*, *smartphone*, *googelen*, *app*, *facebooken*, *likes* en *retweets*. Die hoef ik allemaal niet meer uit te leggen, dat scheelt.

Het gaat zo snel dat mij soms dingen moeten worden uitgelegd. Wat een app is, weet ik wel: software die je kunt installeren op je smartphone. Dat *appen* opeens gelijkstond aan 'het gebruiken van de berichtenapp Whatsapp' overviel me, en dat zo'n bericht een *app* werd genoemd ook. Het is verwarrend. Als iemand mij vraagt: 'Heb je mijn app gezien?' denk ik meestal eerst: hé, ben jij programmeur? Maar dan blijkt ik een berichtje te hebben gemist, een *appje*. Je kunt ook te veel van ICT weten.

Mensen zonder vakkennis nemen wel vaker de leiding. Ik woon in een plattelandsdorp en bij ons in de straat had opeens iedereen het over de nuttige *buurtapp* die je moest gebruiken. *Cool*, dacht ik, iemand hier kan apps maken en heeft speciale software voor de buurt gecreëerd! Bleek het te gaan om een Whatsapp-groep om buurtnieuwttjes met elkaar te bespreken. Een app is nu dus een bericht, een selecte groep die zulke berichten onderling uitwisselt, en de smartphonetoepassing (of *application*) waarbinnen dat alles functioneert. 'Kijk in je app, dan kun je mijn app lezen in de app!' Handig is anders.

Soms probeer ik zelf wat te sturen. ICT'ers hebben het zelden meer over computervirussen. Het woord dat kwaadaardige software aanduidt, is nu *malware*. De reden is dat virussen dingen zijn die zich vermenigvuldigen in hun gastheer, terwijl de hedendaagse malware dat allang niet meer doet. Na een fase waarin ik deze twee woorden door elkaar gebruikte, en soms het ene gebruikte om het andere te verklaren, vind ik nu dat de luisteraar het maar

moet begrijpen als we het in *BNR Digitaal* over malware hebben. Ook wat *ransomware* is, weet u langzamerhand wel, niet? Anders googelt u het maar even.

Sommige woorden blijven voor de lange termijn. Andere niet. *Computer* en *software* raken we voorlopig niet meer kwijt. Maar wie heeft het nog over *floppies*? Die zijn er amper meer. Ik voorspel dat andere termen zoals *mp3*, *downloaden*, *streamen* en *podcast* zullen verdwijnen, niet omdat de onderliggende techniek verdwijnt, maar omdat het publiek niet meer hoeft te weten dat zo'n techniek wordt gebruikt. Genieten van muziek of video is langzamerhand zo simpel als het klikken op een afspeelknop op het scherm en of daarbij wordt gedownload of gestreamd (ik ga u het technische verschil niet eens meer uitleggen), of daarbij mp3 wordt gebruikt of een andere bestandsvorm, is niet meer van belang.

Ik heb bovendien de indruk dat de ICT-terminologie minder een probleem is dan een jaar of wat geleden. In de jaren van 1980 tot pakweg 2010 moest je, om de laatste snufjes te kunnen gebruiken, goed op de hoogte zijn van allerlei technieken. Eerst moest je zelfs je eigen software kunnen schrijven, later moest je je pc kunnen uitbreiden met een geluidskaart of een usb-controller en daarbij kunnen goochnelen met *interrupt requests* en *direct memory access*. Een huisnetwerk aanleggen, de eerste smartphones instellen voor e-mail, het was een wanhoop. Tot voor kort moest je, om de laatste Amerikaanse series te kunnen volgen, de techniek *bittorrent* beheersen. Al die dingen zijn verleden tijd, het is echt zoveel makkelijker geworden.

Dit laatste realiseer ik me pas sinds ik aan dit stuk ben gaan schrijven. Om precies te zijn was de *eyeopener* het googelen van de woordcombinatie *ICT-woordenlijst*. Tot mijn niet geringe verbazing vond ik vooral woordenlijsten

die een antieke indruk maakten. Stond er een jaartal bij, dan was dat 2011 of eerder. Was dat niet het geval, dan kon ik aan de lijst zelf zien dat het om verouderd materiaal ging: *ftp*, *archie*, *bbs*, *internet explorer* – het had een hoog *nineties*-gehalte.

ICT-jargon, het is nog altijd oppassen maar dankzij de maatschappelijke acceptatie en de toenemende gebruiksvriendelijkheid lijkt het alsof we het ergste hebben gehad. :-)

Oh ja, *emoji*. Is dat ook vaktaal eigenlijk? Ze zijn in mijn ogen wel degelijk een vorm van taal; een die aan belang wint en zeker niet meer verdwijnt. Iedereen onder de vijftig gebruikt ze, misschien niet zo vaak op papier maar zeker in digitale communicatie. Wen er maar aan.